

Vitakultúra-fejlesztés a tanodában

Csík Orsolya

Azok a diákok, akik rendszeresen vitáznak, képessé válhatnak a kritikus gondolkodásra, a kreatív problémamegoldásra, miközben olyan nélkülözhetetlen képességeik fejlődnek, amelyek alkalmassá teszik őket az aktív társadalmi részvételre (Trapp, 2011; Trapp, Zompetti, Motiejunaite és Driscoll, 2005). A közösségi vita során a diákok a saját közösségüket érintő ügyekről, dilemmákról és problémákról vitatkoznak, sőt megoldási lehetőségeket dolgoznak ki, miközben értékke válik maga a tanulási folyamat pusztán a vitában való részvétel által. A pedagógus olyan gyakorlóterepet alakíthat ki általa, amiben a diákok megismerhetik és elsajátíthatják a demokratikus értékeket, mellyel képessé válnak az aktív társadalmi részvételre (Galambos, 2014).

A tanulási folyamat során alkalmazott vita önmagában is rengeteg hozzáadott értékkel bír: új és izgalmasabb tanulási utak és módszerek, vitatechnikák elsajátítása. Nem öncélú veszekedések, hanem építő jellegű, érvekből és cáfolatokból építkező diskurzus. Azonban a legfőbb célja a diákok felkészítése és alkalmassá tétele az aktív társadalmi részvételre.

Feltettük magunknak a kérdést: vajon egy tanodában, halmozottan hátrányos helyzetű fiatalokkal is tudna működni egy disputakör? Az nem volt kérdés, hogy szükség van rá – legalább annyira, mint azoknak a diákoknak, akik felnőttként nagyobb valószínűséggel kerülnek döntéshozói pozícióba. Úgy gondoltuk, a halmozottan hátrányos helyzetű fiataloknál elsősorban a közösségi vita módszerével tudunk majd hatékonyan dolgozni a helyi szintű problémák és konfliktusok hatékony kezelésének, megoldásának segítésében. „A közösségi vita középpontjában mindig egy dilemma vagy kérdés, társadalmi vagy közösségi probléma áll. Valójában nem más, mint a demokratikus döntéshozatal és részvétel előkészítő szakasza, amely során senki nem mondja meg az igazságot, mert elismeri, hogy semmi sem csak fehér vagy fekete. Az ilyen vitában a felek okos gyülekezete higgadtan, mások véleményének és a köz érdekeinek tiszteletben tartásával képvisel egy álláspontot, amelyet a többiek érvei hatására akár meg is változtathat. A lényeg minden esetben nem *csupán* az a cél, hogy közösségi konfliktusainkat megtanuljunk békés eszközökkel megoldani, hanem legalább ennyire fontos az ide vezető út is, az a tanulási folyamat, amelyet a vitában való részvétel tesz lehetővé” (Galambos, 2014. 11. o.). Célunk, hogy a fiatalok képesek legyenek az aktív társadalmi részvételre, elsősorban a saját közösségükben, illetve annak érdekében. A távlati, de annál markánsabb cél mellett szükség van számos rövidtávú, a disputakör működéséhez és

fenntartásához szükséges apróbb célra is. Néha ez kimerül abban, hogy a fiatalok eljöjjenek és részt vegyenek a programon, de néha odáig is merészkedünk, hogy érvek és cáfolatok sokasága hangozzon el a foglalkozásokon, megjelenjenek a kritikus hangok, veszekedésmentes, de parázs viták alakuljanak ki. Jelen írásban bemutatjuk, hogy az ötletet hogyan követte a képzésre alapozott megvalósítás, milyen nehézségekkel és sikerekkel talákoztunk a Toldi Disputakör megalapítása óta.

A képzést a Demokratikus Ifjúságért Alapítvány (DIA) biztosította a tanodában dolgozók kisebb csapatának. A vitatechnikák saját élményű, majd elméleti elsajátításán túl a képzés legnagyobb hozzáadott értéke a toldi fiatalokra szabott foglalkozásokra való felkészülés volt. Ebben a szakaszban át tudtuk gondolni, hogy milyen az a közösség, akikkel dolgozunk: mi az, ami érdekli őket, mi az, ami kevésbé, milyen konfliktusokra, problémákra és kihívásokra kell felkészülnünk. Kialakítottuk azt a keretet, amelyben a vita foglalkozásaink kibontakozhatnak, de a keretek tartalommal történő felruházása már a fiatalok feladata volt: szabályalkotás, ráhangoló és lezáró rituálék, disputaidentitás folyamatos alakítása. A konkrét vitaformák használata előtt és közben megismerkedtek a véleményvonal, a jövőkerék és a problémafa módszerével (*Vajnai, 2014*), miközben általános volt a brainstorming és a témához kapcsolódó ráhangoló játék vagy feladat alkalmazása is. Úgy tűnt, a terepet kiválóan előkészítettük, a fiatalokat felkészítettük erre az új helyzetre. Ezek a bevezető foglalkozásaink azonban sokkal inkább szóltak a gyerekek túlféltéséről, mint a program hatékony megalapozásáról. És még mindig nem vitáztunk!

A disputafoglalkozásaink innen indultak: olyan történetekkel kezdtünk dolgozni, melyek szereplőit szimpátiasorrendbe kell állítani. A kihívást az jelenti, hogy – az egyéni döntéseket közös nevezőre hozva – egy mindenki által elfogadható rangsort kell megalkotni. A történetekbe ágyazva megjelentek az alapvető emberi értékek, normák, melyek mentén kifejezetten izgalmas vitákat lehetett lefolytatni a fiatalokkal. Hatalmas feszültséget keltetett az első alkalmakkor a közösségi vita alappillére, miszerint ezekben a vitákban „senki nem mondja meg az igazságot, mert elismeri, hogy semmi sem csak fehér vagy fekete” (*Galambos, 2014. 11. o.*). Nem meglepő, hiszen belépve a közoktatás kapuján, egy sor „igazsággal” találkozunk: a helyes betűvetés, a matematikafeladatok egyirányú és sokszor kizárólagos megoldásai, a versek tankönyvi elemzése, a történelem egyféle perspektívából történő értelmezése, a *helyes* viselkedésről nem is szólva. Meglepő és egyben zavaró lehet, ha egyszeriben valaki kíváncsi lesz a gondolatainkra, hagyja, hogy ne csak egy, hanem többféle megoldással álljunk elő. Nem könnyű elfogadni azt, ha valaki másként gondolkodik, másféle megoldásokat talál ki, mint mi, ráadásul ezek a gondolatok és megoldások ugyanúgy helytállóak, mint a sajátjaink. Hogy is van

ez? A disputafoglalkozásaink célkeresztjébe ekkor került ennek a szemléletnek a megismertetése, elfogadtatása és a játéktér kialakítása, melyben a fiatalok fejlesztetik toleranciájukat, empátiájukat, megértésüket, vitakészségüket az érvek, cáfolatok segítségével.

Az említett *játéktérbe*, ami a disputafoglalkozásainkat takarja, egyre több módszert és vitaformát vittünk be: fokozatosan megismerkedtünk a kétsarkos, majd a négyesarkos vitával, és kipróbáltuk a képviselői kooperatív vitát. A kézjelek bevezetése a vitákban való részvétel drasztikus növekedésével járt (egyetérttek, nem értek egyet kezekkel történő kifejezése), ráadásul a csendjel aktív használata miatt sokkal gördülékenyebbek lettek a viták, hiszen nem ment el idő a csend erőből történő megteremtésére.

A következőkben két foglalkozásunkat mutatjuk be, gyakorlati tapasztalatainkkal is illusztrálva az eddig tárgyalt vitaformákat, módszereket és a disputakör működését. Nem rejtjük véka alá hibáinkat és programunk gyermekbetegségeit sem, ám a jól sikerült elemeket szívesen ajánljuk továbbgondolásra, kipróbálásra más tanodák számára is.

„Sulibáró” – avagy a legjobban sikerült foglalkozásunk tapasztalatai

Ez a foglalkozás (részletesebben: *Csik és Marton, 2015*) leginkább a témaválasztásnak és a fiatalok által megformált szerepeknek köszönhető sikerét. A témaválasztás kulcsfontosságú egy sikeres vitához, lényege, hogy megragadja a fiatalok érdeklődését és valamilyen mértékben érintettjei legyenek annak (*Vajnai, 2014*). Esetünkben az iskola, a pályaorientáció és a munka világa, a szexualitás és az társas kapcsolatok, valamint az alkohol- és a drogfogyasztás témái kerültek előtérbe, elsősorban érintettségük okán. A „Sulibáró” címen elhíresült foglalkozáson a tiltott alkoholfogyasztást állítottuk a vita középpontjába.

A kitalált kerettörténet szerint néhány diák a tanítás előtt alkoholt fogyasztott, majd ittas állapotban látogatták meg a tanórát. Ennek következtében konfliktusba kerültek tanárunkkal, aki a szünetben a tanári szobában konzultált kollégáival, milyen büntetésben részesítsék a diákokat. Noha egyszerűnek tűnik a döntés (valószínűsíthető házirendszértés; 18 éves kor alatt tiltott az alkoholfogyasztás), a szerepeknek köszönhetően elértük azt a célunkat, hogy a vitázó fiatalok több szempontból is átgondolják a történetet: az igazgató, a tanár, a szülő és a diák perspektívájából. A szerepek olyan hatással vannak a disputázókra, mint egy varázslat: maximálisan részt vesznek, a felkészülési idő alatt ötletelnek, elképzelik és megformálják a szerepet, hajlandóak rövid szövegeket olvasni és értelmezni, miközben érveket gyűjtenek a pedagógusok segítségével a vitához.

Amikor beülünk a „ringbe” vitázni, megtestesítik a karakterüket gesztusaikban, beszédmódjukban, és elmondják a szerepük szerinti véleményüket, az összeírt érveket, sőt egyre inkább képessé válnak arra is, hogy a társaik érveire reagáljanak. Ebben a helyzetben nincs helye a személyeskedésnek és a veszekedésnek, kellően eltávolítjuk őket a „valóságtól”, miközben észrevétlenül ugyan, de előbújnak az egyéni vélemények, gondolkodásmódok, melyek különbözőségük ellenére is egészen jól megférnek egymás mellett, sőt! Úgy látjuk, a szerepbe helyezkedés kiválóan működik a fiataloknál, ez az egyik legjobb módja, hogy maximálisan résztvegyenek a foglalkozásban, kezdve a ráhangolódástól a felkészülési szakaszon át a vitáig, majd a záró gyakorlatig.

Építsünk játszóteret! – avagy a képviseleti kooperatív vita

A foglalkozásra hét fiatal érkezett, a ráhangolódó feladat során kislabdákra ragasztott piktogramokból válogattak hangulatuknak megfelelőt. A rituáléink markáns elemének számít egy ilyen jellegű ráhangolódó feladat, hogy megtudjuk, ki milyen állapotban érkezett meg hozzánk, ki az, akit majd egy kicsit jobban kell motiválni, ki az, akire ezt a foglalkozást jobban rá lehet építeni. Alapvetően fontosnak gondoljuk, hogy a csoportot nagyjából azonos szintre tudjuk juttatni egy-egy játékosabb feladattal.

A témaválasztás ebben az esetben is nagyban épített a fiatalok érdekeltségére, ám itt a választás lehetőségét is beiktattuk a folyamatba. Ez utóbbit szintén gyakran alkalmazzuk: felkínálunk szerintünk őket érintő és érdeklő témákat, ám meghagyjuk nekik a választás lehetőségét, hogy melyikkel foglalkozzunk mélyebben. Ezen a foglalkozáson minden disputázónak adtunk öt darab szimpátiapöttyöt, amit különféle témák mellé helyezhettek el saját belátásuk szerint. Akár el is oszthatták minden témára, de az sem volt kizárt, hogy valaki az összes pöttyöt egy téma mellé tegye.

Ez a disputa a helyi szintű problémákra és az azokra adható megoldásokra fókuszált. Vendégünk volt a Demokratikus Ifjúságért Alapítvány munkatársa, akit megkértünk, hogy formálja meg a polgármester szerepét, a fiataloknak pedig őt kellett meggyőzniük egy-egy, a közösségre is jó hatást gyakorló fejlesztési terv megvalósításáról. A disputakör működésének előrehaladtával egyre fontosabbá vált, hogy a vitákra kellően felkészüljenek, megbízható forrásokra támaszkodjanak. Megvizsgálják, hogy egy-egy probléma mögött milyen okok húzódnak meg, milyen következményekkel jár azok fennmaradása. Kiválóan alkalmazható módszernek bizonyult esetükben is a jövőkerék, illetve a problémafa (Vajnai, 2014), ráadásul ennek segítségével a gondolkodásuk, a vitában való részvételük is egyre strukturáltabbá, átgondoltabbá vált.

A szimpátiapöttyök elhelyezése után két projektet választottak ki: épüljön Toldon játékterem, valamint épüljön Toldon játszótér. Két csapatra oszlottak és megalkották saját témájuk jövőkerekét, melynek segítségével elkészítették a kampányukhoz szükséges posztert, felvértezve azt érvekkel. Ezt követően a polgármester szerepébe bújtt kollégánknak mutatták be terveiket.

A vitát megelőzően felelevenítettük a közösen meghozott szabályainkat, átismételtük a kézjeleket, vagyis biztonságossá tettük a terepet a kulturált és eredményes vita lebonyolításához. A fiatalok ringbe való belépése mára már azt jelenti, hogy az addig facilitáló pedagógusok a háttérbe vonulnak: nem szólunk bele a vitába, nem adunk szavakat a szájukba, nem szólunk, ha valami esetleg félresiklik, hagyjuk őket hibázni. Ez utóbbi szintén kulcsfontosságú elemnek tekinthető, hiszen nagyon fontos, hogy a gyerekek megtapasztalják a vitázó szerepet és az ezzel járó felelősséget. Ha ezt engedjük, és kellő mértékben támogatjuk, akkor bámulatos eredményeket lehet elérni velük” (*Csik és Marton, 2015*). Természetes, hogy lehetnek olyan szituációk, amikor muszáj belépünk a helyzetbe, de lényeges, hogy ezt a beavatkozást is a lehető legfinomabban tegyük, súgjunk, hívjuk vissza a vitázót a ringből, tartsunk gyors kupaktanácsot. A képviseleti kooperatív vita (*Vajnai, 2015*) ugyan nem merítette ki a benne lévő összes lehetőséget, mégis remekül működött, főleg a konszenzuseresés mentén, valamint az egy képviselő kiváló szereplésén. Képzelt polgármesterünk diplomatikusan, de annál határozottabban a játszótér megvalósítása mellett döntött, amivel nem csak a nyertes csapat tudott azonosulni. A foglalkozást egy reflexiós körrel zártuk, amiben általában a fiataloknak lehetősége van a foglalkozásra, egymásra és a hangulatukra is reagálni, mely visszajelzések manapság már bőven tartalmaznak kritikát is, aminek mi kifejezetten örülünk, hiszen számunkra és számukra is a fejlődés lehetőségét jelenti.

Úgy gondoljuk, hogy a vitafoglalkozások megfelelő, de csoportra szabott struktúrája állandó, kellenek a rituálék, a közösen kialakított szabályok és keretek. De ebben a keretben merjünk kísérletezni, és a vitaformákat, alkalmazott módszereket illetően alakítani a játéktéren. Ide belépve azonban már hagyjuk a fiatalokat önállóan működni, kiteljesedni.

Záró gondolatok

A két leírás jól példázza a működés kihívásait, nehézségeit és sikereit is. A disputafoglalkozás mára már a tanodás foglalkozásrepertoárunk szerves részét képezi. A Toldi Disputakör tagjai igénylik is a folytatást, mi pedig azon dolgozunk velük együtt, hogy a jövőben is őket érdeklő és érintő témák mentén folytathassuk a vitákat. Alakulóban van egy disputás identitás, egy kultúra, egy léggör, ahol

biztonságos keretek között találkozhatnak egyre komolyabb témákkal, a mögötük meghúzódó problémák mélységeivel és adott esetben megoldási lehetőségeivel is. Nem hiszünk a receptekben, azonban úgy gondoltuk, érdemes összefoglalni a Toldi Disputakör főbb jellemzőit és eddig kipróbált tevékenységeit, melyek akár jó példaként is szolgálhatnak más tanodák számára, hogy ők is elindítsák saját tanodás disputakörüket. Nincs más hátra, vitára fel!

Irodalom

- Csík Orsolya és Marton Boglárka: A toldi disputakör. Vitakultúra-fejlesztés hátrányos helyzetű fiatalokkal. *Tani-Tani Online*, 2015.12.07. http://www.tani-tani.info/a_toldi_disputa_kor
- Galambos Rita (2014): Az alapok. A közösségi vita elmélete. In: Takács Viktória (2014, szerk.): *Gondolkodjunk 3D-ben! A közösségi vita módszertana*. Demokratikus Ifjúságért Alapítvány, Budapest. http://www.tani-tani.info/gondolkodjunk_3Dben
- Trapp, R. (2011): *The debatebasebook. A must-haveguideforsuccesfuldebate*. Idebate Press, New York.
- Trapp, R., Zompetti, J. P., Motiejunaite, J. és Driscoll, W. (2005): *Discoveringtheworldthroughdebate. A practicalguidetoeducationaldebatefordebaters, coaches, and judges*. IDEA Press Books, USA.
- Vajnai Viktória (2014): A problémától a megoldásig – a közösségi vita építőkövei. In: Takács Viktória (2014, szerk.): *Gondolkodjunk 3D-ben! A közösségi vita módszertana*. Demokratikus Ifjúságért Alapítvány, Budapest. http://www.tani-tani.info/gondolkodjunk_3Dben